

УДК 336.717

DOI: 10.31891/2307-5740-2020-278-1-38

НИКОЛЬЧУК Ю. М., ЛОПАТОВСЬКА О. О.

Хмельницький кооперативний торговельно-економічний інститут

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВОЮ СТІЙКІСТЮ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ

У статті досліджено необхідність забезпечення фінансової стійкості комерційного банку як однієї з найважливіших функцій фінансового менеджменту сучасних суб'єктів господарювання; розглянуто наукові підходи до визначення сутності поняття механізму управління фінансовою стійкістю банку; досліджено структуру та основні складові елементи зазначеного механізму; розкрито послідовність етапів впровадження механізму управління фінансовою стійкістю для досягнення або збереження бажаного рівня фінансової стійкості банку; запропоновано основні напрямки удосконалення процесу управління фінансовою стійкістю комерційного банку.

Ключові слова: фінансова стійкість, управління фінансовою стійкістю, організаційно-економічний механізм управління фінансовою стійкістю комерційного банку.

NIKOLCHUK Y., LOPATOVSKA O.

Khmelnitskyi Cooperative Trade and Economic Institute

ORGANIZATIONAL AND ECONOMIC MECHANISM OF FINANCIAL STABILITY MANAGEMENT OF A COMMERCIAL BANK

The article analyzes various scientific and methodological approaches to defining the concept of "mechanism of financial stability of a commercial bank" and identifies its key components. It is determined that financial stability of banking institutions is their ability to neutralize internal imbalances in the development and overcoming of external disturbances, which disturb the state of balance together with the performance of their functions in full. The article identifies the need to consider the mechanism to manage the financial stability of commercial banks as integrated system. The mechanism of managing the financial stability of the bank is a set of principles, forms, methods, financial instruments and levers, the effective interaction of which ensures a high level of financial stability of the bank. The sequence of stages of implementation of the financial stability management mechanism for achieving or maintaining the desired level of financial stability of the bank is revealed. It is determined that the effectiveness of the management mechanism of financial stability largely depends on compliance with banks set of principles. The main directions of improving the process of managing the financial stability of a commercial bank are proposed. We believe that the mechanism of managing the financial stability of banks is a systemic concept, which is a set of management methods and tools that management entities use and direct to ensure the financial stability of banking institutions. This approach to the mechanism allows for systematic coverage a set of measures aimed at effective implementation banks of their basic functions in the economy. Maintaining the required level of financial stability will ensure the ability of banks to operate effectively, achieving goals, to develop dynamically and counteract various risks, strengthening its position in the financial services market.

Key words: financial stability, financial stability management, organizational and economic mechanism of financial stability management of a commercial bank.

Постановка проблеми. У зв'язку з дестабілізацією банківського ринку під впливом внутрішніх та зовнішніх факторів значну роль відіграє забезпечення фінансової стійкості не лише для окремого банку, але і для банківської системи в цілому. Від стану фінансової стійкості банків значною мірою залежить спроможність банківської системи здійснювати свою діяльність. На сучасному етапі одним з основних завдань банків є їх «виживання», забезпечення належного рівня конкурентоздатності та стійкості в умовах постійних змін в економіці, політиці та соціальній сфері, так як лише фінансово стійкий банк із значним запасом міцності зможе продовжувати свою діяльність навіть при виникненні непередбачуваних подій чи ризиків.

Проблема управління фінансовою стійкістю банків є особливо актуальною в сучасних умовах ускладнення банківських продуктів, загострення міжбанківської конкуренції, зростання банківських ризиків, а також кризових явищ у фінансових секторах. Саме тому, ефективне управління і забезпечення фінансової стійкості має бути обов'язком та основним стратегічним завданням кожного комерційного банку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням даної проблематики займалися як зарубіжні, так і вітчизняні науковці. Зокрема аналізу, оцінці та шляхам забезпечення фінансової стійкості банків значну увагу приділили такі зарубіжні науковці, як Е. Дж. Долан, Р. Дж. Кемпбелл, Р. Л. Міллер, П. С. Роуз, Дж. Ф. Сінкі, Дж. К. Ван Хорн. Ними обґрунтовано місце фінансової стійкості у фінансовому менеджменті, її показники та критерії. Також значні напрацювання присутні у російських науковців: Л. П. Белих, М. З. Бора, В. В. Іванова, С. І. Кумок, Ю. С. Масленченкова, Г. С. Панової, Л. С. Сахарової, О. Б. Ширінської, Г. Г. Фетисова, якими визначено основні фактори, методи оцінки й аналізу фінансової стійкості.

Даним аспектам приділили увагу й такі вітчизняні науковці, як О. Д. Вовчак, Ж. М. Довгань, О. Д. Заруба, А. М. Мороз, М. І. Савлук, розглядаючи загальні питання фінансового аналізу діяльності банків та менеджменту; В. В. Вітлінський, В. П. Пантелеев та С. П. Халява, досліджуючи теоретичні аспекти

та проблеми регулювання фінансової стійкості банків; Л. А. Ключко, С. А. Святко, Є.В. Склеповий, Л. Ю. Петриченко, Р. І. Шіллер під час визначення складових стійкості, розгляді питань аналізу та оцінки фінансової стійкості банку; В. М. Кочетков в ході обґрунтування методологічних та організаційних засад управління фінансовою стійкістю банків.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на проведені дослідження та значну кількість наукових праць щодо управління фінансовою стійкістю банку, значна кількість питань залишаються недостатньо розкритими, різні аспекти фінансової стійкості розглядаються відокремлено, а комплексному виробленню концептуальних підходів щодо удосконалення управління фінансовою стійкістю приділяється недостатньо уваги. Тому наявність вказаних проблемних аспектів щодо управління фінансовою стійкістю банків, а також пошуку шляхів удосконалення управління нею на основі зарубіжного досвіду зумовлює актуальність даної статті.

Метою даної статті є обґрунтування теоретичних засад фінансової стійкості комерційного банку та розроблення основ організаційно-економічного механізму управління фінансовою стійкістю як форми її практичного забезпечення в сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу. Управління фінансовою стійкістю комерційного банку вимагає створення дієвого механізму, який являє собою сукупність певних макро- та мікроекономічних інструментів та технологій їх застосування, що можуть бути використані суб'єктами економічних відносин у сфері банківських послуг для зменшення негативного ефекту від несприятливих змін економічної кон'юнктури, які призвели або можуть призвести до суттєвого погіршення фінансових показників діяльності банківської системи в цілому. Такий підхід до розуміння фінансової стійкості банківських установ дає можливість запропонувати нові шляхи розвитку механізмів управління фінансовою стійкістю окремих банків та розробити пропозиції щодо побудови дієвого адаптаційного механізму банківської системи з метою протидії загрозам економічної стабільності України.

Студіювання наукових джерел в частині теоретичних аспектів механізму управління фінансовою стійкістю комерційного банку дозволили зробити висновок, що вони зводяться до визначення суті даного поняття, його структури, принципів та основних засад функціонування.

На думку Г. П. Скляра та О. О. Педик, сутність категорії «механізм забезпечення фінансової стійкості комерційного банку» слід визначити як систему форм, методів, прийомів, важелів, норм і нормативів, а також нормативно-правового, інформаційного, програмно-технічного та кадрового забезпечення, за допомогою яких у банківській установі досягається такий стан фінансових ресурсів, їх формування, розподілу та використання, що дозволяє підприємству розвиватися на основі зростання капіталу при збереженні платоспроможності та кредитоспроможності в умовах допустимого рівня ризику [1].

Т. В. Донченко під механізмом управління фінансовою стійкістю банку розуміє сукупність принципів, заходів, методів та інструментів управління, які застосовуються суб'єктами для забезпечення його фінансової стійкості [2].

При визначенні структури даного механізму, Р. Михайлюк [3] зауважила на тому, що вона відображає існуючі взаємозв'язки між складовими елементами та рівень їх взаємодії і забезпечує механізм як цілісну систему, яка має можливість зберігати свої властивості, безперервність процесу функціонування, незважаючи на зовнішні та внутрішні зміни.

Таким чином, ґрунтуючись на вищенаведених думках економістів, можемо сказати, що механізм управління фінансовою стійкістю комерційного банку – це сукупність принципів, форм, методів, фінансових інструментів та важелів, ефективна взаємодія яких забезпечує високий рівень фінансової стійкості банку.

Вважаємо, що до складу механізму управління фінансовою стійкістю комерційного банку також слід включити такі елементи, як суб'єкти та об'єкти управління, процес та інструментарій управління (рис. 1).

Відзначимо, що механізм управління фінансовою стійкістю є системою взаємопов'язаних елементів, що відображають заходи банківського менеджменту з управління фінансовою стійкістю банків.

У механізмі управління фінансовою стійкістю банків виділяють певні блоки, котрі включають елементи, що, в свою чергу, йому підпорядковані та визначають зміст того чи іншого блоку.

Складовими блоками механізму є наступні:

– суб'єкти механізму управління фінансовою стійкістю банків;

– об'єкт механізму управління фінансовою стійкістю банків;

– процес управління фінансовою стійкістю банків, що охоплює елементи: методи управління, функції управління та інструменти управління [2].

Перший блок даного механізму представлений суб'єктами управління. Ними є відповідальні особи чи групи осіб, органи банківського регулювання, які уповноважені приймати управлінські рішення та вживати відповідні заходи щодо здійснення регулювання, контролю за всіма стадіями процесу управління фінансовою стійкістю банків.

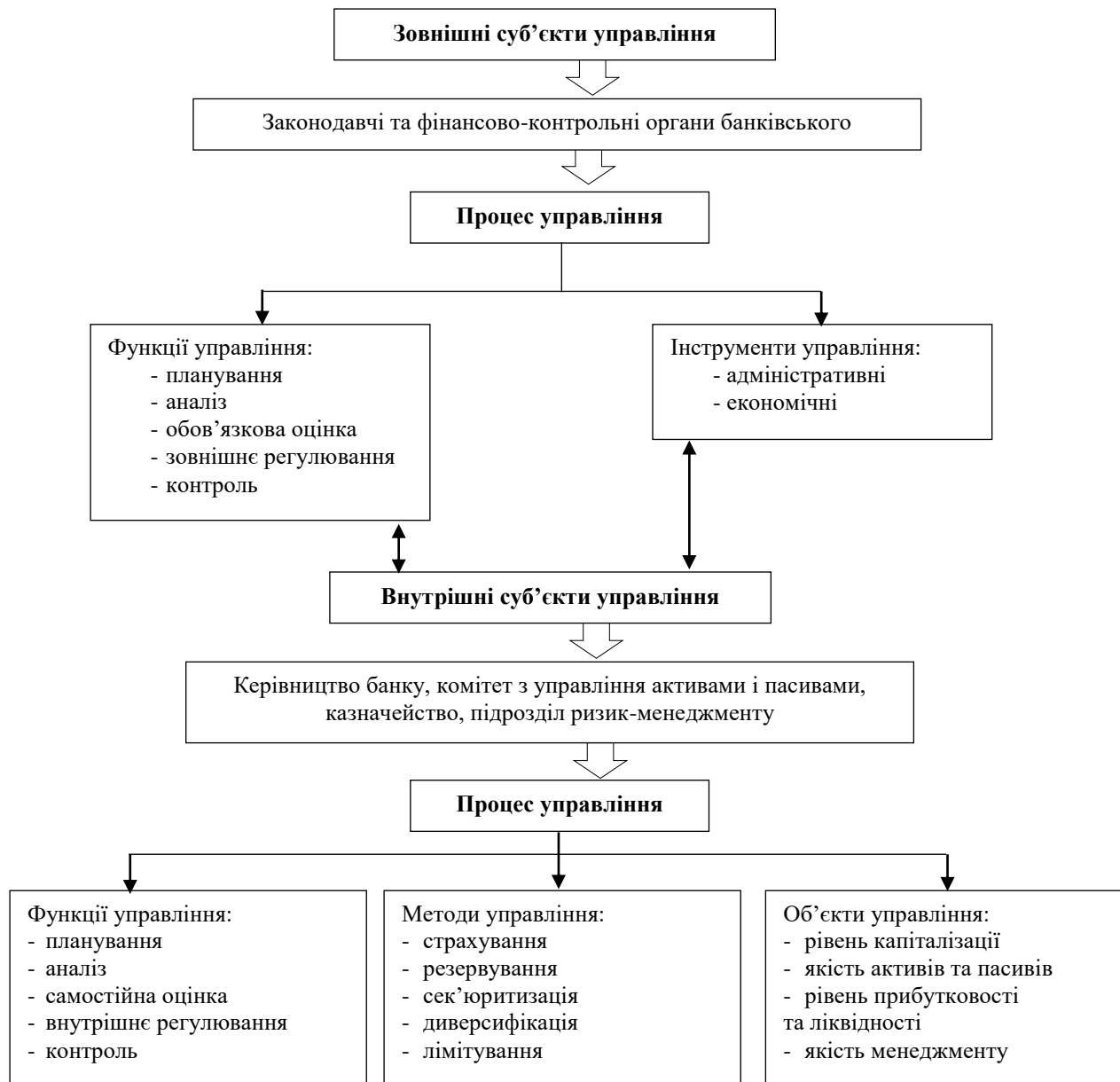


Рис. 1. Організаційно-економічний механізм управління фінансовою стійкістю комерційного банку
Джерело: запропоновано автором

Другий блок механізму охоплює об'єкт управління, яким є фінансова стійкість банку, що визначається через наступні характеристики: рівень капіталізації; якість активів; якість зобов'язань; рівень платоспроможності та ліквідності; рівень прибутковості; якість управління капіталом, активами й зобов'язаннями, платоспроможністю, ліквідністю і прибутковістю; рівень чутливості банку до ризиків і якість управління ними. Третій блок механізму представлений процесом управління фінансовою стійкістю банків, який має специфічні особливості, як на макро-, так і на мікроекономічному рівні. Саме даний блок включає аналіз фінансової стійкості банку, який дає змогу швидко розрахувати, як змінюються фінансові показники, які визначають рівень фінансової стійкості, й згідно з цим прийняти обґрунтоване управлінське рішення, спрямоване на її забезпечення [2].

Важливою умовою ефективного функціонування механізму управління фінансовою стійкістю банків є дотримання комплексу принципів, до яких слід віднести наступні [4]:

- принцип єдності тактичних і стратегічних дій та засобів досягнення поставленої мети суб'єктами механізму управління фінансовою стійкістю комерційного банку;
- принцип комплексності процесу управління фінансовою стійкістю (який включає вище перераховані етапи) з метою забезпечення його безперервності;
- принцип взаємозв'язку та взаємообумовленості елементів механізму управління фінансовою стійкістю комерційних банків, який полягає у тому, що функціонування окремого елемента зумовлює особливості дії іншого, а взаємний вплив та цілеспрямованість усієї сукупності елементів забезпечує результативність процесу управління фінансовою стійкістю;

– принцип гнучкості механізму та процесу управління фінансовою стійкістю банку, що дає змогу адаптуватися до можливих змін на фінансовому ринку.

У сучасній практиці банківської діяльності в Україні найчастіше використовуються три основні методи визначення фінансової стійкості та оцінки фінансового стану банків, а саме: коефіцієнтний аналіз, інтегральний аналіз, рейтинговий аналіз [5]. Кожний з цих методів має свої умови застосування, переваги та обмеження щодо достовірності оцінювання стану та перспектив роботи банківської установи.

Сучасні банківські установи для оцінки своєї діяльності запроваджують рейтингові оцінки. Хоча для українських банків рейтинги є відносно новим інструментом, проте вони вже активно використовуються. Рейтингові оцінки здебільшого базуються на принципі визначення ймовірності банкрутства. Так, у західній науковій літературі підходи до діагностики стану банківських установ визначено як «контрольні оцінки ризиків і системи раннього сповіщення». Інформаційним джерелом для проведення аналізу та побудови рейтингів є фінансова звітність банку. Характерна особливість рейтингу полягає в тому, що він не лише відображає поточне становище банку, а й може бути своєрідним критерієм перспектив розвитку банківської установи. Визначення рейтингу банку передбачає розробку відповідної методики, визначення системи показників і присвоєння їм певних значень (оцінок) [6].

Кінцевим результатом процедури оцінки є віднесення кожного банку до тієї або іншої групи (категорії). Системи рейтингового оцінювання повинні здійснюватися у трьох напрямках:

– рейтингове оцінювання ресурсної стійкості банків, що передбачає комплексне оцінювання стану ресурсної бази з позицій: достатності капіталу, залежності від зовнішніх джерел фінансування, залежності банку від засновників, оцінювання ліквідності та платоспроможності банку, динаміки складових ресурсної бази;

– оцінювання якості активів та ефективності діяльності банків: оцінювання активів з позицій ризику та диверсифікованості кредитно-інвестиційного портфеля, продуктивності використання активів, рентабельності діяльності банку;

– комплексне оцінювання рівня фінансової стійкості банків [5].

Отже, інформаційна відкритість банку є ключовим чинником у процесі залучення клієнтів та інвесторів, від активності яких багато в чому і залежить фінансова стійкість банківської установи.

Окрім використання методів, що застосовують суб'єкти управління фінансовою стійкістю комерційних банків, у даному механізмі значне місце належить інструментам управління. До таких інструментів слід віднести економічні й адміністративні, що застосовують органи банківського нагляду, регулювання та контролю для забезпечення фінансової стійкості банків. Важливе місце належить впливу грошово-кредитної політики центрального банку, встановлення економічних нормативів діяльності банків, вимог щодо створення страхових і резервних фондів, ліцензування банківської діяльності, аудиту, підвищення прозорості фінансової звітності банків та вживання відповідних заходів щодо реорганізації та реструктуризації проблемних банків [6].

Важливу роль у процесі управління фінансовою стійкістю відіграють організаційна структура банку, а також рівень зв'язків як між елементами структури, так і з клієнтами та акціонерами банку. Зокрема, від того, наскільки забезпечена єдність інтересів та взаємоузгодженість дій управлінців, залежатиме ефективність процесу управління фінансовою стійкістю.

На сьогодні для банківської системи України актуальним постає питання пошуку нових засобів забезпечення фінансової стійкості банків, зокрема через розроблення та запровадження фінансових інновацій у банківську діяльність. Впровадження фінансових інновацій у діяльність банку відбувається в контексті фінансового інжинірингу, який являє собою процес розробки і застосування інноваційних механізмів, технологій, інструментів і рішень у галузі фінансів для вирішення проблем у системі фінансового управління для досягнення конкретних фінансових цілей, зокрема забезпечення його фінансової стійкості [7].

Процес управління фінансовою стійкістю банку з використанням засобів фінансового інжинірингу доцільно здійснювати поетапно з включенням у загальну систему управління фінансовою стійкістю банків.

На першому етапі проводиться аналіз фактичних показників діяльності банку та фінансове планування; на другому етапі здійснюється визначення рівнів фінансової стійкості банку (як планових, так і фактичних); на третьому – окреслюються можливі джерела нарощування фінансової стійкості банку; на четвертому – здійснюється розроблення фінансових інновацій; на п'ятому етапі – впровадження фінансових інновацій, і на завершення проводиться аналіз результатів використання фінансових інновацій у діяльності банку.

Визначення можливих джерел нарощування фінансової стійкості банку передбачає виокремлення тих видів банківських операцій, які найбільше впливають на рівень фінансової стійкості банку з метою запровадження в них інновацій. Банківська інновація розглядається сьогодні як синтетичне поняття щодо діяльності банку у сфері інноваційних технологій, спрямована на отримання додаткових доходів у процесі створення сприятливих умов формування і розміщення ресурсного потенціалу за допомогою нововведень, що сприятиме посиленню фінансової стійкості банківських установ. Важливо зауважити, що нововведення в банківському бізнесі включають в себе не тільки технічні чи технологічні розробки, впровадження нових

послуг, нових фінансових інструментів, але й нових форм бізнесу та управління, нових методів роботи на ринку.

Висновки. Отже, фінансова стійкість є фундаментальною характеристикою внутрішнього стану комерційного банку, який визначається здатністю витримувати максимальний рівень непередбачуваних втрат і зберігати стан ефективного функціонування. Це також і якісна характеристика фінансового стану банку, для якого характерна достатність, збалансованість та оптимальне співвідношення фінансових ресурсів за умов підтримання на достатньому рівні ліквідності й платоспроможності, зростання прибутку та мінімізації ризиків.

Механізм управління фінансовою стійкістю банків – це системне поняття, що являє собою сукупність методів та інструментів управління, які суб'єкти управління застосовують і спрямовують на забезпечення фінансової стійкості банківських установ. Такий підхід до механізму дає змогу системно охопити комплекс заходів, спрямованих на ефективне виконання банками своїх базових функцій в економіці. Підтримання необхідного рівня фінансової стійкості забезпечить спроможність банків ефективно працювати, досягаючи мети, динамічно розвиватися та протидіяти різноманітним ризикам, посилюючи свої позиції на ринку фінансових послуг.

Література

1. Олійник А. В. Управління фінансовою стійкістю банків / А. В. Олійник, Г. С. Сушук // Вісник Хмельницького національного університету. – 2010. – № 5 Т. 4. – С. 159–163.
2. Малахова О. Л. Управління фінансовою стійкістю банків : навч. посіб. / Малахова О. Л., Михайлюк Р. В. – Тернопіль : Вектор, 2011. – 300 с.
3. Забезпечення умов стабільного функціонування банківського сектора України : монографія / О. М. Колодієв, О. В. Бойко, В. О. Дзеніс та ін. – Харків : Вид. ХНЕУ, 2010. – 312 с.
4. Чмутова І. М. Концептуальні положення управління фінансовою стійкістю банку з використанням засобів фінансового інжинірингу / І. М. Чмутова, В. Ю. Біляєва // Управління розвитком. – 2015. – № 4 (182). – С. 6–13.
5. Вовк В. Я. Забезпечення фінансової стійкості банківської системи в умовах кризи / В. Я. Вовк, Ю. В. Дмитрик // Фінанси, банки, інвестиції. – 2011. – № 2. – С. 41–44.
6. Завадська Д. В. Особливості забезпечення фінансової стійкості банків України / Д. В. Завадська // Вісник соціально-економічних досліджень Одеського державного економічного університету. – 2011. – № 3 (43). – С. 73–80.
7. Золковер А. О. Методи забезпечення фінансової стійкості комерційних банків / А. О. Золковер, А. О. Гуменюк // Міжнародний науковий журнал. – 2015. – № 2. – С. 32–35.

References

1. Oliinyk A. V. Upravlinnia finansovoiu stiikestiu bankiv / A. V. Oliinyk, H. S. Sushchuk // Herald of Khmelnytskyi National University. – 2010. – № 5 Т. 4. – S. 159–163.
2. Malakhova O. L. Upravlinnia finansovoiu stiikestiu bankiv : navch. posib. / Malakhova O. L., Mykhailiuk R. V. – Ternopil : Vektor, 2011. – 300 s.
3. Zabezpechennia umov stabilnoho funktsionuvannia bankivskoho sektora Ukrainy : monohrafiia / O. M. Kolodiziev, O. V. Boiko, V. O. Dzenis ta in. – Kharkiv : Vyd. KhNEU, 2010. – 312 s.
4. Chmutova I. M. Kontseptualni polozhennia upravlinnia finansovoiu stiikestiu banku z vykorystanniam zasobiv finansovoho inzhynirynhu / I. M. Chmutova, V. Yu. Biliaieva // Upravlinnia rozvytkom. – 2015. – № 4 (182). – S. 6–13.
5. Vovk V. Ya. Zabezpechennia finansovoi stiikesti bankivskoi systemy v umovakh kryzy / V. Ya. Vovk, Yu. V. Dmytryk // Finansy, banky, investytsii. – 2011. – № 2. – S. 41–44.
6. Zavadska D. V. Osoblyvosti zabezpechennia finansovoi stiikesti bankiv Ukrainy / D. V. Zavadska // Visnyk sotsialno-ekonomichnykh doslidzhen Odeskoho derzhavnogo ekonomichnogo universytetu. – 2011. – № 3 (43). – S. 73–80.
7. Zolkover A. O. Metody zabezpechennia finansovoi stiikesti komertsiiynykh bankiv / A. O. Zolkover, A. O. Humeniuk // Mizhnarodnyi naukovyi zhurnal. – 2015. – № 2. – S. 32–35.

Рецензія/Peer review : 15.01.2020

Надрукована/Printed : 11.03.2020

Рецензент : д. е. н., проф. Войнаренко М. П.